

9. Hodnocení ve škole

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

np/nk4112 Školní pedagogika

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Žáci nechodí do školy, aby byli hodnoceni. Žáci jsou hodnoceni, aby v chození do školy viděli smysl.

Dimenze hodnocení

- hodnocení je přirozenou a nedílnou součástí každé lidské činnosti, včetně činnosti edukační
- specifičnost školního hodnocení spočívá v jeho systematickosti, předmětu hodnocení (co hodnotíme) i jeho načasování (hodnotíme nejen výsledek, ale i proces)
- hodnocení konkrétního učitele má úzkou souvislost s jeho pojetím výuky
- hodnocení je přítomno nejen v činnosti učitele, ale i v činnosti žáka

Hodnocení a vztah učitel – žák

- hodnocení je významným faktorem, který vytváří a ovlivňuje vztah mezi učitelem a jeho žáky a zároveň je významně samo zpětně ovlivňováno kvalitou tohoto vztahu
- tento vztah je formován také učitelovým očekáváním
- v rámci tohoto očekávání mohou hodnocení zatížit tzv. sebesplňující předpovědi
 - Pygmalion-efekt
 - Golem-efekt

Školní hodnocení

- hodnocení učebního procesu a výsledků práce žáka
- systematický proces, který vede k určení kvalit a výkonů vykazovaných žákem nebo skupinou žáků
- podstata školního hodnocení
 - zjištění kompetencí (vědomostí, dovedností a postojů) žáka
 - formulace hodnotících soudů na základě porovnání skutečného stavu se stavem předpokládaným
 - předpokládaný stav je formulován jako vzdělávací cíl

Funkce školního hodnocení

- zpětná vazba pro žáky o jejich školním výkonu (učitelovo hodnocení by mělo být formulováno co nejpřesněji tak, aby bylo žákovi jasné, v čem nebo jak má svůj výkon zlepšit)
- podklad pro vedení záznamů o prospěchu žáka
- motivace žáka pro další práci
- posouzení připravenosti žáka pro další učení
- výchovné působení (formování a rozvoj pozitivních vlastností a postojů a odstraňování negativních postojů)
- rozvoj sebepojetí, sebekontroly a sebehodnocení
- zpětná vazba pro učitele o kvalitě jeho práce

Vybrané aspekty hodnocení

- hodnocení z pohledu cíle
 - prediktivní hodnocení (vstupní hodnocení aktuálního stavu, na jehož základě jsou predikovány možnosti dalšího rozvoje)
 - formativní hodnocení (průběžné hodnocení aktuálního stavu, na jehož základě je odvozováno, co a jak je potřeba udělat dále)
 - sumativní hodnocení (závěrečné hodnocení, bilancování průběhu vzdělávacího procesu, naplnění vytýčených cílů)
- hodnocení z pohledu vztahové normy
 - sociálně normované hodnocení (porovnávání výkonů žáka s výkony ostatních žáků)
 - individuálně normované hodnocení (výkon žáka je porovnáván jen s jeho vlastními předchozími výkony)

Vybrané aspekty hodnocení

- hodnocení z pohledu hodnotící normy
 - normativní hodnocení – hodnocení relativního výkonu (výkon žáka je porovnán s nějakou vzorovou formou, jako např. výkony ostatních žáků, tabulkové hodnoty...)
 - kriteriální hodnocení – hodnocení absolutního výkonu (výkon žáka je srovnáván výhradně s předem jasně definovanými hodnotícími kritérii)
- hodnocení podle zdroje informací
 - učitelovo hodnocení
 - vrstevnické hodnocení
 - sebehodnocení

Zpětná vazba

- informace, vyložená zpětným pohledem na činnost s cílem ji zlepšit
- zpětná vazba tedy musí být informativní (a to především na úrovni žáka) a odpovídat stanoveným cílům
- zpětná vazba je založena na faktech, které lze vypožorovat
- zpětnou vazbu podáváme nejen k výsledku, ale také k procesu (práci) a nejen po skončení činnosti, ale i v jejím průběhu
- zpětná vazba používá popisný jazyk, nikoliv posuzovací

Posuzovací jazyk zpětné vazby

- žák nebo jeho způsob provedení činnosti či chování dostává určitou „nálepku“
- *„Máš to moc hezké, jsi opravdu velice šikovný...“*
 - *„Paní učitelka byla spokojená, udělal jsem to prý výborně, takže už nemám co zlepšovat...“*
 - *„Napsal jsem to opravdu hezky, ani si paní učitelka nevšimla, že tam mám chybu...“*
- pozitivní nálepka může naplnit alespoň částečně funkci vnější motivace, ale pro naplnění ostatních funkcí již nedostačuje
- *„Tohle se ti opravdu nepovedlo, celé to bylo prostě špatně...“*
 - *„Nepovedlo se mi to, tohle se mi prostě nikdy nemůže povést...“*
 - *„Dnes mi to nevyšlo, ale co s tím mám dělat?“*
- negativní nálepka nenaplní žádnou z funkcí hodnocení, dlouhodobě naopak přispívá k celkově negativnímu sebepojetí žáka

Popisný jazyk zpětné vazby

- žák získává informaci, která jasně a srozumitelně popisuje určitou situaci, chování, výkon nebo pocit
- *„Vymyslela jsi básničku, ze které poznám, že ráda sportuješ. Použila jsi sdružený rým a na konci veršů jsi volila slova, která příjemně znějí. Když se ale podívám na počty slabik v jednotlivých verších, vidím, že ve druhém verši jedna slabika přebývá. Dalo by se s tím něco dělat?“*
 - žákyně si díky porovnání se stanovenými kritérii uvědomí, co se jí na práci povedlo a co je potřeba zlepšit
- popisná zpětná vazba tedy aktivuje všechny potřebné funkce hodnocení

Formativní hodnocení

- hodnocení není cíl, ale cesta učením
- klíčová úloha hodnocení spočívá ve zpětnovazební informaci pro samotného žáka
- žák tedy musí hodnocení správně rozumět a musí obdržet všechny potřebné informace, aby jeho prostřednictvím dokázal sám zlepšovat svou práci
- musí se proto dozvědět minimálně dvě klíčové informace
 - v čem je jeho práce vyhovující či nevyhovující (kvalitativní složka)
 - do jaké míry je jeho práce vyhovující (kvantitativní složka)
- např. známky (klasifikační stupně) postrádají samy o sobě složku kvalitativní
- je proto důležité uvědomovat si omezení, která jednotlivé formy hodnocení mají (jaké funkce ze své podstaty mohou a jaké nemohou naplňovat) a optimálně je vyvažovat

Kriteriální hodnocení

- **kritérium** – měřítko, kterým porovnáváme kvalitu provedení úkolu
- hodnotící kritéria vycházejí ze stanovených vzdělávacích cílů
- sdělit žákům hodnotící kritéria je tedy stejně důležité, jako jim sdělit samotný cíl
- každé kritérium je vlastně vyjádřením určité polaroty (např. zpevnění těla – zpevněné vs. nezpevněné)
- pro lepší uchopení je tak vhodné kritérium vybavit určitými indikátory
- **indikátor** – vystihuje možnou míru kvality v naplnění daného kritéria
- kritéria dávají nejen strukturu samotnému hodnocení, ale pomáhají zaměřit pozornost žáků na klíčové prvky prováděné činnosti

Kriteriální hodnocení

Příloha 1 - Kritéria pro souhrnné hodnocení (hodnocení na vysvědčení, hodnocení za delší ucelený celek) pro školní rok 2019/2020

Kritérium	Výborná úroveň (1)	Základní úroveň (2)	Je co zlepšit (3)	Je třeba zabrat (4)	Nevyhovuje (5)
Znalost - Testy, písemné práce - pracovní listy - kvízy, zkoušení	Učivo ovládá samostatně, občas udělá drobnou chybu, kterou umí odstranit	Základní učivo ovládá, někdy potřebuje menší pomoc učitele, chyby odstraní na upozornění	Základní učivo v podstatě ovládá, chyby odstraní s větší pomocí učitele	Ze základního učiva ovládá jen menší část, potřebují velkou pomoc učitele	Nepodařilo se dosud zvládnout učivo
Porozumění a praktické využívání znalostí - laboratorní práce - pracovní listy	Obsahu učiva rozumí, umí vysvětlit pomocí příkladů ze života	Obsahu učiva většinou rozumí, uvede příklady z praxe	K pochopení učiva potřebuje podporu učitele, pak dokáže uvést nějaký příklad	S pochopením má potíže, dokáže vyjmenovat příklady, ale neví, jak přesně věci fungují	Nedokáže si představit, jak věci fungují, dělá mu potíže určit příklad ze života
Komunikace - referáty - prezentace - diskuse - orientační opakování, - reflexe	Používá přesné pojmy, dokáže v celých větách odpovídat na otázky, samostatně a z paměti prezentuje svou práci	Při používání odborných pojmů občas chybí, dokáže samostatně prezentovat svou práci s podporou textu	Častěji si plete pojmy, vyjadřuje se méně přesně, odpovídá na jednoduché otázky, s prezentací své práce potřebuje pomoci	Odpovídá pouze na jednoduché otázky učitele s velkými problémy, je schopen prezentovat jen s velkou pomocí	Odpovídá na jednoduché otázky učitele s velkými problémy, většinou chybí, neumí samostatně prezentovat
Pracovní kompetence a zájem o předmět - vedení portfolia - vedení sešitu, - připravenost, - pomůcky, - dodržování pravidel	Výstupy své práce má uspořádané, upravené a kompletní, pomůcky má téměř vždy, o výuku se aktivně zajímá	Většinu své práce má uspořádanou, upravenou, občas mu něco drobného chybí, na upozornění doplní, pomůcky většinou má, plním své úkoly	Výstupy mám téměř kompletní, úprava by mohla být lepší, občas mu něco chybí, na upozornění si doplní, občas zapomene pomůcky	Své výstupy má neúplné, nejsou upravené nebo obsahují více chyb, pomůcky často nenosí, často nedává pozor	Nemá v pořádku své výstupy, práce je neupravená, nepřesná, většinou nemá pomůcky, o výuku se nezajímá
Spolupráce - skupinová práce	Do společné práce se aktivně zapojuje, přichází s vlastními nápady, naslouchá druhým	Do společné práce se zapojuje, plní přidělené úkoly, naslouchá druhým	Přidělené úkoly plní dobře, potřebuje trochu pomoc, nechá si poradit	Udělá jen jednoduché úkoly, které mu skupina přidělí, nerespektuje ostatní	Práci ve skupině ruší, nezapojuje se, Nezáleží mu výsledku společné práce.

<https://zapoimevsechny.cz/clanek/922-podcast-59-kriterialni-hodnoceni-zaku-a-zakyn-klic-k-moderni-vyuce>

Jak vytvářet kritéria a indikátory

- kritéria – popišme jak nebo čím lze charakterizovat správné provedení
- tyto soupisy jsou zpravidla poměrně dlouhé a rozsáhlé, musíme tedy vybrat jen ta nejdůležitější či nejpodstatnější, která použijeme pro samotnou práci s žáky
- indikátory – přidejme ke kritériím znaky kvality nebo míry jejich naplnění
- kritéria můžeme do práce se třídou vnést různými způsoby
 - poskytneme žákům hotová kritéria i indikátory podle vzdělávacích cílů
 - nová kritéria (indikátory) můžeme na základě cílů definovat i přímo s žáky
 - zkušení žáci mohou kritéria zkusit definovat sami na základě zadání a výsledek pouze konzultovat s učitelem

Klasifikace (hodnocení známkou)

- hodnocení známkou je nejčastěji vytýkáno
 - zaměření na srovnávání žáků mezi sebou
 - důraz na funkci kontrolní, selektivní
 - to, že pouze konstatuje, nevysvětluje příčiny neúspěchu, nehledá, nenabízí prostředky k řešení problémů
 - považování chyb za jakýsi patologický jev, který se musí potrestat
- klasifikovat či neklasifikovat? – není otázka postoje učitele, pravidla pro hodnocení v předmětech jsou na škole stanovena v ŠVP a pro vyučujícího daného předmětu jsou tudíž závazná (včetně minimálního počtu známek za pololetí pro uzavření klasifikace)
- pravidla pro hodnocení obvykle stanovují minimální požadavky, nad rámec těchto požadavků může s hodnocením učitel nakládat podle vlastního uvážení a dotvářet tak edukační realitu svého předmětu podle svého pedagogického přesvědčení
- klasifikaci se tedy ve většině případů nevyhneme, je ale důležité doplňovat ji i o kvalitativní složku

Žákovo sebehodnocení

- cíl
 - žák vyhodnotí svou vlastní práci a z tohoto zpětného pohledu vyvodí závěry pro budoucnost
- žák schopný sebehodnocení
 - rozpozná takové složky své práce, na jejichž základě je schopen rozhodnout, že dosáhl vytýčeného cíle, nebo se k němu přibližuje
 - popíše, proč tyto složky považuje za splněné (případně nesplněné, pokud se ke splnění cíle teprve přibližuje)
 - u nesplněných složek popíše, v čem se liší od očekávaného výkonu
 - určí, co přispělo k dosažení cílů, nebo co mu v jejich dosažení zabránilo
 - naplánuje, co je potřeba udělat jinak, aby byla jeho práce efektivnější

Rozvoj sebehodnocení

- aby se žák mohl sám hodnotit, je potřeba aby učitel aktivně pracoval se vzdělávacími cíli a společně se žákem
 - plánoval činnosti v souladu s cíli a jejich dosažení
 - formuloval, jak bude vypadat důkaz o učení (kritéria a jejich indikátory)
 - monitoroval a zaznamenával žakovu činnost a její výsledky
 - vyhodnocoval tuto činnost i její výsledky
- postup při rozvoji sebehodnocení
 - sebehodnocení s pomocí symbolů
 - zdůvodňování (učitel pokládá otázky, které žákům připomínají cíle činnosti a zdůrazňují tak, na co by se měli v sebehodnocení zaměřit – např. *„Když jsi házel, měl jsi vpředu levou nebo pravou nohu?“*)
 - nácvik zpětné vazby (např. DŘS reciproční či se sebehodnocením)
 - uznání – otázka (technika pro rozvoj dávání a přijímání zpětné vazby, kdy žák nejprve dá zpětnou vazbu k určité činnosti a na případné nedostatky pak upozorní formou otázky – např. *„Při vysvětlování jsi postupoval opravdu postupně, krok za krokem, ale nebylo by srozumitelnější mezi tvoje poslední dva kroky vsunout ještě jeden mezikrok?“*)

Použité zdroje

KOLÁŘ, Zdeněk a ŠIKULOVÁ, Renata. Hodnocení žáků. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0885-X.

KOŠŤÁLOVÁ, Hana; MIKOVÁ, Šárka a MAJEROVÁ, Jiřina. *Školní hodnocení žáků a studentů: se zaměřením na slovní hodnocení*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-314-7.

STARÝ, Karel a Veronika LAUFKOVÁ. Formativní hodnocení ve výuce. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1001-6.